

Géda Zsófia

Házasság, párkapcsolat, szexualitás az 1970-es és az 1980-as évek államszocialista normatív diskurzusában a Nők Lapja és más források tükrében

A Kádár-rendszer ambivalens módon viszonyult a magánélethez. Egyes esetekben beavatkozni kívánt, míg más, olykor hasonló élethelyzetekben hagyta érvényesülni a magánélet sérthetlenségét, így a magánélet és a közélet között sokszor nem voltak egyértelműek a határok. A Kádár-korszak fontos jellemzője, hogy a hatalom szinte évről évre máshol húzta meg ezt a határt. A párkeresés és -választás, illetve a házasság is fontos cselekvési terület volt a rendszer számára. A párkapcsolatok mellett az olyan témák is népszerűek voltak a nyilvánosságban, mint például a magány, a házasság, a nők munkába állása. Az ezekkel kapcsolatos hivatalos vélemények a közösségiség eszméjét népszerűsítették. Az 1970–1980-as évek normatív diskurzusát vizsgálva egyértelmű, hogy a korszakban a rendszer ideológiáját tükröző és könnyen befogadható írások születtek.

1. Bevezető: Átmenetiség és kettősség

Magyarországon a Kádár-korszak második fele, az 1970–1980-as évek időszaka több szempontból is átmenetinek tekinthető. Ha a magánélet gyűjtőfogalma alá tartozó témákat nézzük, akkor az átmenetiség mellett leginkább a fokozatosság fogalmával írható le a korszak. A modernitás államszocialista változatának eszméi ekkor már jóval nagyobb teret kaptak a hagyományos értékek mellett; már az 1960-as évektől kezdve fokozatos, lassú átmenet indult meg. Olyan jelenségek kerültek be a köztudatba és képezték sokszor a mindennapi beszéd tárgyát, amelyekről addig csak titokban és pironkodva lehetett beszélni; példa erre a válás, az újráházasodás, a gyermekelhelyezési per, a házasságkötés nélküli együttélés és a fiatalon kötött házasság vagy éppen a leányanyaság. Általánosságban elmondható, hogy az együttéléssel és a párkapcsolatokkal kapcsolatos fő témák érintették a család szerkezetét, a nők munkába állását, a szexuális szabadságot és a házasságot is.

A Magyarországon az 1970–1980-as években megjelent sajtótermékeket és propagandakönyveket tanulmányozva egyfajta kettősség ismerhető fel: a rendszer szempontjai ütköztek a rendszerben élő emberek szempontjaival. El kell tehát különíteni a korszakból származó források elemzése során, hogy mi az, amit valójában problémaként élt meg az átlagember, és mi az, ami a hatalom véleményformáló kampányának hatására vált témává. A normatív diskurzus és a megélt élet tehát nemritkán párhuzamosan jelenik meg egymás mellett, csak kevés kapcsolódási ponttal. A hatalom ugyanis sok esetben sajtóvitákon keresztül, bújtatottan fejezte ki a saját álláspontját az olyan hétköznapi kérdések esetében is, mint a házasság, a párválasztás vagy éppen a fiatalok helyzete (Murai & Tóth 2014).

Forrásaim a különböző propagandairások, hetilapok voltak; ez utóbbiak közül a Nők Lapjából származik a hivatkozásaim túlnyomó többsége. Különösen a párkeresésre, a házasságra, valamint a nő–férfi-kapcsolatra vonatkozó írásokat és hirdetéseket vizsgáltam. Például a Tükör, az Ifjúsági Magazin és a Nők Lapja című magazinokat, hetilapokat választottam. A vizsgálatba később, mintegy mellékesen a Négy Évszak című lapot is bevontam, mivel ez párhuzamba állítható a Négy Évszak Társkereső Szolgálat működésével. Mindezek mellett a korszakból származó, a témába vágó szakirodalmat is bevontam a kutatásba.

Elsősorban arra a kérdésre kerestem a választ, miként jelenik meg a magány fogalma és a párkapcsolatok dinamikája ebben az időszakban. Forrásaimat aszerint vizsgáltam, hogy a normatív diskurzust vagy a mindennapi élet tapasztalatait tükrözték és erősítették-e.

2. A szerelemi házasság államszocialista értelmezése

A korszakban a korábbiakhoz képest a szerelem és a házasság új felfogása jelent meg. A szerelem szabadabbá, a házasságkötés pedig – fokozatosan – opcionálissá vált. Az együttélés és a házasságkötés egyetlen elfogadott alapja hangsúlyosan a szerelem lett. Az egyre inkább terjedő szabadság kérdése több *Nők Lapja*-vitában és olvasói levélben is megjelent, a propaganda tehát hatásos lehetett a szabad döntésen alapuló párválasztás eszméjének népszerűsítésében (Lukács 1986, Bágyoni 1974). A fiatalok elsősorban a szabadságra alapozott szerelmi házasságot tartották követendő példának. Emellett egy *Nők Lapja*-vitából az is kiderül, hogy nem feltétlenül a romantikus megfontolás volt az elsődleges mozgatóerő; a levélírók többsége inkább biztos családi háttérre vágyott:

„A »Mindenáron férjhez menni?«, a habozás nélküli lemondás a munkáról jellegzetes volt-e? Egyértelmű »nem«-mel válaszolhatunk. És most már a 680 levél ismeretében hozzátehetjük: úgy látjuk, hogy a régi életformát választó lányok közül sokan ilyen kompromisszum árán, a magány elől akarnak menekülni. Mert sok fiatal nemcsak társtalan, de társaság nélküli is. Ez azonban már egy másik cikk, vagy cikksorozat témája lehet.”¹

A romantikus szerelmet több korabeli forrás is elismerően emlegette, vagy éppen a társadalmi rendszer működésén keresztül ragadta meg: „A szerelem a szocializmus társadalmában lesz olyan, amilyenre a költők hosszú ideje várnak” (Lukács 1986: 130). Az államszocialista felfogás elméletben tehát felszabadította a szerelmet, elítélte a vélhetően a jómódúak által preferált érdekházasságot. Természetesen a történelem során nem először, hanem a századfordulón megjelenő baloldali megközelítéshez kapcsolódva újra a szerelmi házasság mellett érvelt. A korszakban hitték: az érdekházasság végleg el fog tűnni, és csakis a két fél kölcsönös érzelmei és közös megegyezése fog dominálni a párkapcsolatokban (Farkas 1984).

2.1. Szerelem

A legtöbb korabeli írás felvilágosító céllal íródott, hogy megmutassa a helyesnek vélt irányt a feltételezetten két – a „régit” és „az új” – értékrend közül választó fiataloknak. A korabeli propaganda és a különböző nevelő szándékú írások egészen másként definiálják a szerelem érzését. Napjaink irodalmát vagy tudományos igényű munkáit nézve feltűnik, hogy a szerelem meghatározása gyakran nehézségekbe ütközik; ezzel szemben az államszocializmusban írt propagandakönyvek jelentős része leegyszerűsíti azt az egyenlőség, valamint emberség egyfajta különleges manifesztációjára. Ma tehát plurális az értelmezése, míg a szocializmusban az egyenlőség egyik manifesztációjaként ábrázolták. A Kádár-korszak szerelemfelfogása kimerül az emberi lét értelmének hangsúlyozásában és a nemi szerepek, feladatok körülírásában. Ezt a bonyolult érzelmet nemritkán a következő gondolatmeneten keresztül próbálták megragadni a kor szószólói: „Ember embertársa igényeit kell, hogy kielégítse a párkapcsolatban” (Lukács 1986: 121).

A korabeli felvilágosító, a két nem kapcsolatát vizsgáló írások nagy része legitimnek tartotta már a házasságkötés előtti ismerkedést, randevúzást, amely értelmezésükben szelektálást is jelentett. Arra bíztatták a fiatalokat, hogy a találkozási alkalmával tudjanak meg minél többet a másikról. Az összeköltözés pedig úgy jelent meg, mint egyfajta próbatétel a valódi házasságra lépés előtt.

¹ Kertész Magda: Mindenáron férjhezmenni? *Nők Lapja*, 24. évf., 36. sz., 8–9. o. (1972).

Lukács Tibor (1924–1988) jogászként a *Szerelem, házasság, család* című, a Kossuth Kiadónál megjelent könyvében a szerelem megközelítésében a történeti szemléletmódot támogatta.² Nem kockáztatva, inkább a művészetek és az irodalom fenségterületének tartotta ezt az érzést, mégis kísérletet tett a körülírására. Meglátása szerint a kapitalista rendszerben a szerelemre is az elidegenedés nyomta rá a bélyegét, és ez alól szabadította fel szerinte a szocializmus:

„Mit várhatunk azonban az elidegenedés világától? Csak az következett be, ami a kapitalizmusban – és kisebb mértékben a korábbi magántulajdonosi rendszerekben is – már eleve adott volt. Minden eltárgyasul, minden sivárrá válik. Az emberek lassan maguk is azonosulnak a dolgokkal, mert úgy érzik, hogy azokból a dolgokból épülnek fel, amelyek tulajdonukban vagy birtokukban vannak” (Lukács 1986: 51).

A szerelemfelfogásra – mivel érzékeny, mindenkit érintő élményről van szó – különösen igaz az állandó formálódás, a Kádár-korszakban pedig határozottan jellemző volt a különböző felfogások egymás mellett élése.

2.2. Párválasztás és presztízs

A párválasztás gyakorlatai az 1970-es és az 1980-as években intenzíven formálódtak, de az 1970-es években még például Szilágyi Vilmos (1929–) szakpszichológus, aki az ifjúságkutatás és a „nemiségtudomány” (mai szóval szexuálpszichológia) területére specializálódott, a szelekciót a fiataloknál a férfiaság, illetve a női vonzerő bizonyításaként értelmezi (Szilágyi 1971). Heller Ágnes (1929–) filozófus hasonlóképpen a tekintélyelv párkapcsolatokban való létezésére utalt:

„A férfi presztízséhez tartozik, hogy minél több nőt birtokoljon, s presztízsét csak növeli, ha ezek az asszonyok »nehéz esetek«; az asszonyok presztízse viszont függ az udvarlók és hódolók számától, nem utolsósorban társadalmi rangjuktól is” (Heller 1970: 302).

2.3. A házasság és más párkapcsolati formák

A rendszer által szorgalmazott elmélet, illetve a gyakorlat között diszkrépancia volt, nyilván azért, mert felülről, ideológiai céllal nehéz volt befolyásolni és főként irányítani a magánéletet. Az uralkodó eszme értelmében elvben érzelmi alapon, kötöttségek nélkül, a társadalmi különbségek áthidalásával köthettek házasságot a fiatalok úgy, hogy a párválasztás folyamatában már a nőknek sem csak passzív szerep jutott. De a korabeli sajtótermékek azt mutatják, hogy ez a változás nem volt gördülékeny, így például a család továbbra is befolyásolhatta a választást.

Eltérés mutatkozott meg a házassággal kapcsolatban is az előírt elvárásokban és a mindennapi élet gyakorlatában. Nem feltétlenül szerepelt az elvárt párkapcsolati formák között. Elképzelhetőnek tartották nő és férfi más, kötetlenebb együttélését is, a mindennapokban mégis a házastársi kapcsolat volt az elfogadott. A házasság a szocializmusban úgy definiálták, mint egyenlő jogú partnerek közös döntését; ebben a felfogásban külön hangsúlyt kapott a nők új szerepe.

² Lukács Tibor további megjelent könyvei például: *A bűnmegelőzés a büntető eljárásban* (Budapest: Állami Nyomda, 1966); *Bűnözés és társadalom* (Budapest: Kossuth Kiadó, 1971); *A nemi erkölcs elleni büntettek* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1963).

2.4. Nő az államszocializmusban

Az államszocializmus a házassággal kapcsolatban kialakított egy sajátos felfogást, amelyben meghatározta a nők szerepét is. Ez az önállóság, a munka, a szabad szerelem és a szexualitás fogalmi köré rendeződött. Innentől kezdve nem a házasság, a megfelelő egzisztenciával rendelkező férfi megtalálása és a házasságkötés volt a nő első számú feladata. Egyre általánosabbá vált a vizsgált dokumentumokban³ a nők céljainak meghatározása; ebben a saját egzisztencia megteremtése és az önállóság, a családi élet kiteljesítése mellett a munkavállalás is hangsúlyosan megjelent. A nők munkába állása már a Rákosi-korszakban is szükségszerű és kötelező volt a teljes foglalkoztatottság és a hadigazdálkodás miatt. A Kádár-korszakban inkább a munka területén való kiteljesedést hangsúlyozták a normatív diskurzusban.

Már August Bebel művében, amely a nő szocialista útját próbálta meghatározni, megjelent az a felfogás, hogy nem lehet csak a házasság és a gyerekevelés a nők életének célja. Könyvét, *A nő és szocializmust*, még a 19. században írta meg, Magyarországon viszont az 1907-es kiadás után csak jóval később, 1957-ben és 1976-ban jelent meg újra, így az általam vizsgált korszak szakirodalmát erősítette, és hatott azokra, akik ekkor olvasták:

„A modern élet a maga fokozott követelményeivel egyre kevesebb reményt nyújt arra, hogy a nő a házasság útján kielégülhessen. Különösen vonatkozik az a felsőbb rétegekre, ahol ritkábban és később kötnek házasságot” (Bebel 1879/1957: 106).

De ebben az időszakban is a család és a közvetlen környezet elvárásai domináltak tovább, különösen vidéken, ahol több alacsonyabb foglalkozású férjjelölt jutott a diplomás nők számára, mint a városokban.⁴ A szocializmus házasságfelfogása a felek egyenlősége mellett hangsúlyozta a közösségjellegét is. Lőcsei Pál (1922–2007) újságíró, szociológus pályája második felében, ami körülbelül egybeesik az általam elemzett korszakkal, a szociológia, azon belül is a családszociológia felé fordult (Hermann 2002). Azt vallotta, hogy a modern társadalom alapfolyamatai károsan befolyásolják a párkapcsolatok tartósságát; ő is a házasságban látta a megoldást, de szerinte a nők és a férfiak szerepei között elmosódó határok, az iparosodás, az urbanizáció, a nagyüzemi termelési forma káros lehet rá. Rávilágít arra is, hogy a jól működő házasság közös érdek, mind az egyes emberek, mind az állam szempontjából: „A házasság a polgári élet alapja: általa kapcsolódnak a szeretők az államhoz, a hazához és a közös érdekekhez” (Lőcsei 1971: 87).

2.5. A „modern házasság”

A modern házasságfelfogás fokozatosan alakult ki a szocializmusban. Az 1970-es években több házasságot kötöttek, mint az 1960-as években, az 1980-as években azonban újra csökkent az egybekelők száma. Az általam elemzett korszakban újra a házasságban jelölték meg a nők és a férfiak ideális kapcsolatát, mivel a hatalom úgy vélte, a szocialista társadalom szempontjából is azok a kapcsolatok hasznosak, amelyek lelkiileg és anyagilag is kiegyensúlyozottak.⁵

A korszakban hangsúlyosan jelent meg az a felfogás is, hogy a nő szexuális vonzereje sem feltétlenül fontos a párkeresés során. A „modern házasság” célja egyre kevésbé csak a fajfenntartás volt; a női és a férfi pszichoszexuális fejlődése is fontos szempont lehetett (Strekel 1931). A házasság modernizálása tehát már jóval az elemzett korszak előtt megindult, Magyarországon az 1970-es években az alábbi ideálképnek kellett volna megfelelnie:

3 A Nők Lapja cikkeiben is hangsúlyosan megjelent, de a propagandairások is gyakran foglalkoztak a témával.

4 Például: Sulyok Katalin: Rangon alul? *Nők Lapja*, 25. évf., 25. sz., 20–21. o. (1973); Sulyok Katalin: Rangon alul? 2. Lassan változó szemlélet. *Nők Lapja*, 25. évf., 26. sz., 22–23. o. (1973).

5 Sziklai László & Fetés András: Terveink a „Négy Évszak” párkereső szolgálat korszerűsítésére. *Nők Lapja*, 29. évf., 34. sz., 8. o. (1977).

„A házasság a szocializmusban a szabad és egyenlő jogú nőnek a szabad és egyenlő jogú férfival kötött, kölcsönös személyes vonzalmuk, szerelmük erkölcsi tartalmára alapított valóságos, tartós, családalapítást célzó emberi közössége, amelyet a társadalom meghatározott formában szentesít és házastársi kötelezettségek és jogok keletkezésével támogat” (Lőcsei 1971: 339).

A szocialista erkölcs nem az első romantika forrásaként jelent meg a Nők Lapja vitáiban sem, amelyek inkább a párkapcsolatok egymást támogató jellegét, közösségét hangsúlyozták. A szocialista erkölcsre hivatkozva mindenféle egyenlőtlenséget – lett légyen szó társadalmi, anyagi vagy nemek közötti különbségről – el akartak törölni a korszakban a humánus jegyében.

Az elmélet mellett a gyakorlatban egészen más képben tűnik fel a házasság. Az utóbbi esetében megfigyelhető, hogy a házasság nem feltétlenül önmagában volt cél; például különböző szociális érdekek is motiválták azokat a fiatalokat, akik erre a lépésre szánták el magukat, mivel a házasságban élők könnyebben jutottak hitelhez (Lukács 1986).

3. Női-férfi egyenjogúság a korszakban

Az, hogy a nők és a férfiak egyenlő jogokat kaptak a modern felfogásban, elvileg azt is jelenthette volna, hogy a párkapcsolati piacon jobban háttérbe kerülhetett a testi vonzerő. A korabeli megközelítések gyakran úgy állították be a szocializmus előtti időszakot, hogy a nő elsőszámú fegyvere a fiatalsága és a szépsége volt, valamint azt hangsúlyozták, hogy csak ezek áruba bocsájtásával tud férjet találni, így elérni életének egyetlen célját, a családalapítást. Ilyen formában még inkább nyomatékossítani tudták a polgári világ „álszent” erkölcsiségét, a kapitalizmus „eltárgyasítását” és a szocialista felfogás közti különbségeket.

Ideálképet vetít elénk Ráth-Végh István (1870–1959) is, amikor azt írja, hogy a test nem fontos a párválasztásban, lélek lélekre talál rá. Burkoltan egy feloldhatatlan különbséget nevez meg nő és férfi között: a testet, amely nem iktatható ki a párválasztás, a párkapcsolatok folyamatából:

„Manapság a nő maga választja meg a párját. Főleges magyarázgatnom, hogy az ő választásánál a szerep megcserélődött: a testnek alázasan háttérbe kell húzódnia s a rivaldafénybe a lélek lép elő. Ezt minden valamirevaló nő tudja s minden benőtt fejelágú férfinak tudnia kell”

– írja Ráth-Végh (1964: 130), aki – annak ellenére, hogy végzettsége szerint jogász volt – a szépirodalom és a szociológia területén is alkotott. A test is mint a kapitalizmusban alávetett eszköz jelenik meg, amelyet az államszocializmusban ha nem is lehet kiiktatni, de amennyire lehet, háttérbe kell szorítani.

A női szépség és fiatalság, a férfi egzisztencia és erő tradicionális értéknek számított a párkeresők kortárs piacán, de az államszocializmus azt sugallta, eltörli az ezekből származó előnyöket. A nők jogainak bővülése, a nőkép modernizálódása azt eredményezte, hogy a házasságkötés már nem a társadalmi felemelkedés eszköze. A férj- és feleségjelöltek anyagi helyzete újra meghatározó tényező lett, amely különösen a házassági hirdetésekben kapott nagy szerepet. Ezekben gyakran volt hivatkozási alap a rendezett anyagi körülmény, a lakás és a kifogástalan munkahely (Kádár 2002).

3.1. Házasság, munka, család

Az államszocializmus kezdetben akarva-akaratlanul lerombolta a házasság eszményképét, amikor azt állította, hogy az csak anyagi érdekből köttethet. Ezzel a célja talán a hagyományos családi együttélés és gazdasági egység megbontása volt. Az alternatív együttélési formák mégsem bizonyultak sikeresnek. Nem is a házasság eltörlése volt a cél, inkább a megreformálása és szocialista alapokra helyezése. Ennek köszönhetően a személyes élet mindenkit érintő aspektusába (párkapcsolatok, emberi kapcsolatok, szabadidő és akár a házasság) kódolva megtaláljuk az egyenlőség, az érdekmentesség és a szabadság kulcsszavait. A modern házasság fogalmának bevezetésével újinterpretálták a házasságot. Már 1965-ben megjelent az a gondolat, hogy a házasságot tudatosan kell élni, hogy érzelmeken nyugszik, és hogy a család nem szigetelődik el a társadalomtól, hanem egybeolvad a közösséggel – írja Csiky Ottó (1928–2008) jogász (Csiky 1965).

A nők szempontjából azonban inkább a munkahelyen való helytállás volt az elsődleges feladat a gyakorlatban. Ez derül ki az egyik Nők Lapja-vitából is, amely azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy vajon a nők feláldoznák-e a munkahelyüket annak érdekében, hogy teljes mértékben a családnak éljenek:

„Vegyük csak sorra... A fiatal lányok a párválasztásnál elsősorban társat keresnek, szövetségest jóban-rosszban, szellemileg, érzelmileg, szexuálisan hozzájuk illő férfit. A lányok reálisak: nem romantikus férfiideálról ábrándoznak, nem egeket verdeső szenvedélyről, hanem elsősorban kölcsönös megbecsülésről, megértésről, szeretetről. És a levelekben szinte alig fordul, akár mint igény, akár mint ábránd, a szó – szerelem. Hogy miért? Bevallom – nem tudom... Kétségtelen: a patetikus megfogalmazások ma nem divatosak. És én inkább valami rokonszenveset találok ebben a mértéktartásban.”⁶

3.2. Szexualitás

A nők és a férfiak egyenlősége a korszakban nem valósult meg úgy, ahogyan a normatív diskurzus lírásaiban szerepelt. Heller például így fogalmaz ezzel a kérdéssel kapcsolatban: „A nemi ösztön azonban feltétlen és megszüntethetetlen alapja a nemek közötti érintkezésnek. Ezt nem lehet »visszaszorítani«, hanem »csak« humanizálni” (Heller 1970: 301–309). Már ebből az idézetből is látszik, hogy a korszakban az ösztönök és a szexualitás megjelenése is ambivalens volt. A korszak ifjúságkultúrai átalakulása az 1960-as években fontos témát nyújtott a szexualitással kapcsolatos aggodalmak megfogalmazóinak. Amellett, hogy a házasság előtti szexről és egyáltalán a szexualitásról több szó esett, hangsúlyt fektettek arra, hogy kiemeljék, nincs helyük a „normálistól” eltérő szexuális viselkedési formáknak, amelyek főleg a nyugati országokban megjelenő életformákhoz – például a galerikhez vagy a kommunákhoz – kapcsolódtak. Ezek működéséről részletes leírásokat adtak, azért, hogy végkövetkeztetésükben elítéljék őket (Bágyoni 1974). Bágyoni Attila orvos, író nevelési célzattal több könyvet is írt ebben a témában.⁷

Ehhez kapcsolódóan Aszódi Imre (1924–2003) és Brencsán János (1923–2006) írásában egyebek között az is megjelenik, hogy a szexuális ösztönök irányíthatóak: csak akarni kell, és az ember uralni tudja a testét:

„A nemi ösztön az idegrendszer és a nemi hormonok hatására feszültséget hoz létre, amit az ember etikai, erkölcsi, társadalmi előírásokhoz alkalmazkodva önfegyelemmel, akaratlagosan irányítani képes” (Aszódi & Brencsán 1974: 83).

⁶ Kertész Magda: Mindenáron férjhez menni? Vitazáró. *Nők Lapja*, 24. évf., 42.sz., 8–9. o. (1972)

⁷ Bágyoni Attila további megjelent könyvei például: *Az egészséges élet* (Budapest: Magyar Vöröskereszt, 1975); *Szenvedélyek rabságában* (Budapest: Medicina, 1982); *Okos szóval, türelemmel: Szülők könyve* (Budapest: Medicina, 1978).

Az önfegyelem tehát minden fronton – lett légyen szó magánéletről vagy munkáról – elvárt volt. Aki a magánéletben megfelelt a szocialista erkölcs feltételeinek, attól joggal várhatták, hogy az élete többi területén is igazodik azokhoz. A szocialista erkölcs elismeri, hogy van magánélet, de azt állítja, hogy ezt a területét az életnek ugyanúgy kell élni, mint bármely másikat: „A kommunista erkölcs szerint az ember belső és külső kultúrája egységet képez. Az egyik eltűlése a másik terhére – elszegényíti, emberségében rabolja meg az embert” (Farkas 1962: 51).

Egyes szerzők ezzel szemben meglepő prűdériával írtak a szexualitást érintő kérdésekről. Például Lukács Tibor 1986-ban, tehát már a rendszer felbomlásához közelítő időszakban úgy fogalmazott, hogy a túlzásba vitt szexualitás káros hatással lehet az élet többi területére:

„Az ember ma már »nemileg túlérzékeny« lény, a nemek közötti különbség és a nemi vonzás olyan fokú, hogy az az egészséges nemi vágyat sokszor kimeríti, vagy természetellenessé teszi, az ember fajfenntartására is káros és veszélyezteti – nem egy esetben megöli – az egyén boldogulását is” (Lukács 1986: 73).

Ez egybecsengett a 19. századi orvosi leírásokkal.

A feldolgozott irodalmi források egyikében sem találtam utalást arra, hogy az ösztönösséget bármilyen szinten is támogatták volna. A „perverzitás” elleni hadviseléssel – amely a korszakban kiterjedt az azonos neműek szerelmére, a csoportos szexre, a galerikre és a promiszkuitásra – ugyanakkor folyamatossá vált a nemi életről való beszéd (Bágyoni 1974). Kirívó vélemény a párkapcsolati formákkal kapcsolatban Ráth-Végh Istváné, aki párhuzamot von a monogámia és a magántulajdon között. Eszerint a monogámia a magántulajdon védelmére született mesterséges kapcsolati forma, amely szemben áll az emberi természethez sokkal közelebb álló poligámiával (Ráth-Végh 1964).

4. A családszociológia térnyerése a korszakban

Témám szempontjából fontos a családszociológiai kutatások eredményeit is vizsgálni. Az államszocialista országokban a családszociológia elhanyagolt ág volt a társadalomtudomány többi területéhez képest, és a kutatások témája is korlátozott volt, hiszen inkább a család és a társadalom viszonyát vizsgálták (Cseh-Szombathy 1979). A párválasztás kérdése is elhanyagolt területnek számított a családszociológián belül, annak ellenére, hogy még mindig ez a tudományág foglalkozott a legtöbbet a kérdéssel (Lócsei 1971).

Az 1970-es évek változást hoztak. Ekkor a válások mögötti okok feltárására fókuszáltak a kutatók. A szociológia mellett a pszichológia és a jogtudomány is foglalkozott a kérdéssel (Csernák 1991). Szintén az 1970-es évek elején lendültek fel a párválasztás, a szexualitás és más, a nemek közötti kapcsolatokat érintő vizsgálatok. Több könyv és szexológiai felmérés is született ebben a témában. Erre az időszakra esik Szilágyi Vilmosnak a korszakban egyedülállóan számító könyve, a *Bevezetés a szexuálpedagógiába* (1973) és a Buda Béla (1939–2013) orvos, pszichiáter, pszichoterapeutával közösen írt *Párválasztás* (1974) című könyve megjelenése is.⁸

5. Régi hagyományok és új gyakorlatok egymás mellett

5.1. A nem szabad szabadidő és a magány kapcsolata

Annak ellenére, hogy a korabeli politika a közösségi élet fontosságát hirdette, az emberek elszigetelése és az önszerveződés lehetőségének megakadályozása volt a célja (Valuch 2006). A korszakban működő klubok éppen akkor, az 1970-es évek környékén indultak hanyatlásnak, amikor az állam rájött, hogy ezeken keresztül is befolyásolni

⁸ Interjú Szilágyi Vilmossal (2014).

lehet a fiatalokat. A legtöbb klubtag 14–18 éves kora körül lépett be valamilyen szerveződésbe, így elmondhatjuk, hogy a család után rendkívül nagy nevelő és szocializációs szerepe lehetett ezeknek a társaságoknak, mivel ebben az életkorban még nagyon érzékenyek a környezet hatásaira a fiatalok. A klubok intézményesülése, a Kiváló Ifjúsági Klub pályázat bevezetése 1966-ban azt eredményezte, hogy a klubokba járó fiatalok inkább passzív résztvevői voltak ez eseményeknek, mintsem aktív tagok (Török 1987). Az életmód fogalma nagy szerepet kapott a szocialista teoretikusoknak köszönhetően, akik arra törekedtek, hogy elhitessék a népe sséggel, hogy bár életszínvonal tekintetében talán szegényebbek, mint a kapitalista országokban élők, a szabadidő felhasználását és a kulturális tevékenységek lehetőségét, színvonalát nézve Magyarország még sincs elmaradva (Andorka 1996). A mindennapok, a rengeteg munkával töltött idő, a második műszak azonban nem igazolták ezt a teóriát.

Általánosságban elmondható, hogy az államszocializmus az osztálykülönbségek eltörlésére törekedett, a párválasztás területén viszont a társadalmi rétegek közötti átjárást nem lehetett tervszerűen megvalósítani. Ezt bizonyítja az is, hogy a szocializmusban hangsúlyozott közösségi tudat ellenére a mindennapokban, az egyén szintjén mégis jelentkezett az elmagányosodás, nőtt az egyedülállók száma (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat

*A házasságkötések és a válások alakulása Budapesten**A házas és az elvált családi állapotúak, illetve az egyedülállók számának és arányának alakulása*

Év eleje	A házas		Az elvált		Egyedülállók
	férfiak	nők	férfiak	nők	
Száma (fő)					
1949	383 823	389 063	11 588	25 137	–
1960	469 391	468 658	18 388	44 631	147 609
1970	536 775	517 491	31 342	67 614	190 520
1980	534 068	525 256	46 917	90 217	214 956
1990	447 840	448 440	76 781	123 859	276 014
A 15 éves és idősebb, megfelelő nemű népesség százalékában					
1949	65,9	53,9	2,0	3,5	–
1960	71,9	58,9	2,8	5,6	10,2
1970	67,2	56,4	3,9	7,4	11,1
1980	68,9	57,5	6,1	9,9	12,7
1990	59,0	49,5	10,1	13,7	16,6

Forrás: Novotnyé Pletscher Hedvig, http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1997/1997_06/1997_06_474.pdf 476

A magányosság és a közösségi élet szembenállását a propagandakönyvek mellett a korabeli sajtótermékek feldolgozása is szemlélteti, mivel az olvasói leveleken, az apróhirdetéseken és a sajtó témaválasztásain keresztül a hétköznapok is más megvilágításba kerülnek.

5.2. A család és a szabadidő

Már ekkor is úgy gondolták, hogy az egyén optimális jellemfejlődését az segíti elő, ha olyan családban nő fel, ahol a szülők tartós kapcsolatban élnek (Farkas 1984). A jól működő szocialista családot – az államszocialista ellenőrzés alatt tartott ifjúsági klubokhoz hasonlóan – elsődleges nevelési szintérnek tekintették, ezért tarthatták fontosnak a hagyományos családmodell fennmaradását:

„A családot nem tekinthetjük ma már termelési egység alaptípusának, de továbbra is a társadalom alapsejtje, a népközösség legtermészetesebb alapegysége, a folyamatosság legfontosabb hordozója marad. A családi kötelek lazulásai, bomlásai, a válságtünetek elsősorban és közvetlenül az utódlásra hatnak. Zilált családi életben nem szívesen vállal gyermeket a nő; ha vállal is: egyet, érzelmi menedéknek”

— írja Fekete Gyula (1922–2010) író, újságíró, szociográfus, aki a szépirodalom területén alkotott regényei miatt vált ismertté, de a Nők Lapjában foglalkozott a magány kérdésével, valamint a családszerkezet változásával is (Fekete 1974).

A családszerkezet változása azonban nemcsak a sajtóban volt központi téma. A rendszer fontosnak tartotta meghatározni, hogy számára mit jelent a család fogalma:

„Magyarországon az 1973. évi párt- és kormányhatározat a monogám család intézményében jelölte meg a mai szocialista társadalom igényeinek legmegfelelőbb együttélési és gyermek-ellátási-nevelési formát. A párt- és kormányhatározat nyomán hozott népesedéspolitikai és szociálpolitikai intézkedések a monogám család erősítését célozzák” (Cseh-Szombathy 1978: 16).

Az 1970-es években a törvényesen elváltak és a különélők száma is megnőtt. A családszociológia az urbanizációt, az iparosodást és a 20. század olyan nagy történelmi eseményeit teszi ezért felelőssé, mint a két világháború, a forradalmak, a tudomány és a technológia felfedezései; ezek mellett hatalmi, gazdasági, szociális és biológiai folyamatok is közrejátszottak a jelenség terjedésében. A nők munkába állása, a nagycsaládok együttélésének megszűnése, az, hogy a fiatalok hosszabb ideig vettek részt az oktatásban, viszont korábban értek, közvetetten hozzájárult a társadalmi változásokhoz. Ezek felgyorsították a társadalom átszerveződését, és összességében a kapcsolatok stabilitásának megbomlását eredményezték (Cseh-Szombathy 1978). A korszak problémái többnyire arra a tényre vezethetők vissza, hogy a megszokott, hagyományos értékeket és normákat újjal szerették volna pótolni, de ezek kialakítása és elfogadtatása már nem sikerült a rendszernek (Andorka 1996).

6. A rendszer által generált változások miatt keletkező ellentmondások

6.1. A nők és a munka

A korszakban megjelenő ellentmondások közül csak egy az, amelyik a nők helyzetét érintette. A nőknek azt sugallta a rendszer, hogy egyedül is képesek eltartani magukat. Inkább buzdították őket önálló munkára, mint családalapításra.

A GYES 1967-es bevezetése az elemzett korszakban is éreztette hatását. A gyermekgondozási segély célja a munkaerő-felesleg levezetése és a jobb népesedési mutatók elérése volt. 1976-ban már felmerült annak a gondolata, hogy a bevezetett rendszer ellentmond az egyenjogúsági törekvéseknek (Göndör 2013). A Nők Lapja olvasói levelei, vitái arra utalnak, hogy a gyermekek mellett, munka nélkül töltött hosszú idő megnehezíti a munkába való visszaállást. Emellett az óvodák és a bölcsődék is helyhiánnyal küzdöttek, ami szintén megnehezítette a kisgyermekes anyáknak a munkahelyükre való visszatérését. A korszakban már terjedőben volt a részmunkaidős foglalkoztatás a GYES időszaka

alatt is, sőt arra is volt példa, hogy az édesanyák már a GYES lejárta előtt visszatértek dolgozni. Az 1980-as években ugyanakkor mérhető volt, hogy a GYES bevezetése nem változtatott érdemben a demográfiai mutatókon, és a kétkeresős családmódelben elsősorban az alacsony jövedelmű nőknek jelentett megoldást, ezért 1985-ben bevezették a keresetarányos GYED-et (Juhász & Tausz 2012). A vizsgált dokumentumokban a családalapítás és a harmonikus házasság kiépítése számtalan cikkben és személyes történetben jutott nagy szerephez, hiszen a nők továbbra is erre vágytak, de nehezebb dolguk volt a megteremtése terén – annak ellenére, hogy a puha diktatúra elméletileg felszabadított némi időt a nők életében, például a háztartási gépeknek, az óvodáknak, a bölcsődéknek köszönhetően.

6.2. A magány és a leküzdésére alkalmazott intézményesített megoldások

Visszatekintve egyértelművé válik, hogy a ma is érzett elmagányosodás, gyökértelenség vagy éppen a kevés szabadidő, az elköteleződéstől való félelem, a karrierépítés előtérbe kerülése a vizsgált korszakban is problémát jelentett, vagy legalábbis ebben a korszakban is problémaként jelent meg.

Kertész Magda (1911–2003) író, újságíró azt sérelmezi, hogy bár elindult egyfajta társadalmi változás, az több szempontból még nem zajlott le teljesen:

„Kialakult tehát egy új társadalom, új társadalmi berendezkedéssel, új életformával, de az ennek megfelelő, sokoldalú társasági, érintkezési formák kialakulása még késik, illetve nem bontakozott ki” (Kertész 1972: 151).

A magány kérdése nem választható el a párkeresés, a szerelem, a házasság fogalmaitól. A korszakban a magányosság kóros jelenséggé jelent meg Fekete Gyulánál, aki az 1970-es években népszerű, szociológiai kérdésekkel is foglalkozó újságíró volt. Szerinte a modernizáció egyik jelensége, az urbanizáció váltotta ki, amely a párkapcsolatot keresőkre is hatással volt (Fekete 1974).

A magány kérdése a társadalomban nehezen formálható közügygé, Magyarországon mégis megpróbálkoztak vele. Annak ellenére, hogy normális esetben spontán módon kellene működni a párkapcsolatok kialakulásának, a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatócsoportja foglalkozni kezdett a kérdéssel. 1964-től végzett vizsgálatai rávilágítottak, hogy a magány sokkal nagyobb és több embert érintő probléma, mint sokan gondolták, ezért beavatkozásra van szükség. Rengeteg jelzés érkezett az emberektől, amiből arra következtettek a szakemberek, hogy talán intézményesített megoldásokra van szükség. E felismerés után különböző kezdeményezések indultak.

Ezt támasztja alá az a Nők Lapja-vita is, amely szintén Fekete Gyula nevéhez kötődik, és amely rengeteg olvasót mozgott meg. A cikksorozat tanulsága szerint az emberek segítséget vártak egy olyan, a társadalom egészét tekintve is fontos probléma megoldására, mint a párkeresés, hiszen elsősorban a párkapcsolattal összefüggésben jelent meg a kérdés:

„Az életre szóló párkeresést – ebben is általában megegyeznek a vélemények – nem volna szabad csupán magángondnak, magánügynek tekinteni. Annyira világosan közérdek, társadalmi érdek, hogy az egymást keresők, az egymáshoz valók minél többen találjanak el egymáshoz, hogy ezt indokolnom is fölösleges. Mint ahogy azt is fölösleges indokolnom, ami ebből természetesen következik: társadalmi, tömegszervezeti kezdeményezésekkel, intézményes segítséggel kellene a párkereséshez a jelenleginél jobb, sokszínű és korszerű lehetőségeket teremteni. Követelődő élű, türelmetlen hangú hozzászólásokra emlékezve rögtön hozzáteszem: nem egyszerű kérdés ez.”⁹

⁹ Fekete Gyula: Magány, Vitazáró. *Nők Lapja*, 29. évf., 44.sz., 20–21. o. (1977).

A Nők Lapja nemcsak egy-egy vita keretein belül foglalkozott a magány kérdésével. Szilágyi Vilmos cikksorozata, amely 1970. július 4-én indult, az ismerkedési lehetőségekről és az ismerkedés folyamatáról is szólt.¹⁰ „Az ismerkedéstől a házasságkötésig, mit kell tudni az ismerkedésről?” című sorozat indítását a lapszerkesztőség is jóváhagyta, mivel úgy gondolta, szükség van arra, hogy a párválasztással és a házassággal kapcsolatos új ismereteket terjesszék.¹¹

A Szociológiai Kutatócsoport munkájától függetlenül, de azzal egy időben a „Tempó” Általános Szolgáltató Szövetkezet egy társközvetítő irodát is létesített (Lőcsei 2008). A korszakban működött több társközvetítő iroda is, de ezeknek nem volt tudományos megalapozottságuk, míg a Négy Évszak pszichológusok segítségével kezdte meg a működését.¹²

Annak ellenére, hogy a Nők Lapjában megjelent cikkek szerint a mindennapi életben nyilvánvalóan kirajzolódott a probléma, és megfogalmazódott az igény annak orvoslására, a szocialista filozófusok és szociológusok továbbra is magas színvonalú, intenzív társas kapcsolatokról beszéltek, a politikai elvárásokkal egybehangzóan.

6.3. A Négy Évszak Társközvetítő Szolgálat

Ilyen körülmények között indult útjára a Négy Évszak, az egyetlen, pszichológusok bevonásával működő társkereső iroda a korszakban.

Az iroda 1968 novemberében kapott engedélyt arra, hogy megkezdje működését. A Tempó Általános Szolgáltató Szövetkezet indította útjára az engedélyeztetési folyamatot, amelyet a Fővárosi Végrehajtó Bizottság hagyott jóvá. Indulásakor a Négy Évszak Házastárskereső Szolgálat munkájának megszervezését a korszak társadalmi igényének tartották:

„Az intézményes párkeresés, házasságközvetítés budapesti megszervezésének igénye a fővárosi társtalan özvegyek, nőtlének, hajadonok és elváltak széles tömegei körében keletkezett és erősödött meg az elmúlt évtizedek folyamán. Ahogyan a szükséglet a jelenkori magyar társadalom gazdasági, szociális és morális létfeltételeinek talaján keletkezett, hasonlóképpen a szükséglet kielégítésének is igazodnia kell a társadalom reális adottságaihoz, tényleges lehetőségeihez. Ebből pedig legalább két dolog következik: 1. a párkereső intézményből nálunk nem lehet elsősorban üzleti vállalkozást csinálni; 2. a párkereső-házasságközvetítő munka a jelenlegi viszonyok között nem lehet ingyenes, tisztán karitatív jellegű tevékenység. Pozitívan fogalmazva: olyan párkereső szolgálatra van szükség, amely kifogástalanul ellátja egy szociális-emberbaráti intézmény sajátos feladatkörét, és egyszersmind rendelkezik a gazdasági önfenntartás képességével” (Muzsik et al. 1971: 1).

A Négy Évszak első összeállósági tesztjét, amelyet 1969-től alkalmaztak, Hegedűs Imre és felesége dolgozta ki a Kirkpatrick-féle rendszert alapul véve. Munkájukat egy tíz rovatból álló kérdőív is segítette (Szilágyi 1971). Az általam a társkereső egykori munkatársaival, Bakksay Hédivel és Sziklai-Eröss Katalinnal készített interjúk tanúsága szerint az indulás időszakában ugyanúgy fényképes alapon történt a választás, ahogyan ma is.¹³

A Négy Évszak közvetítői szerepet vállalt. Egy Nők Lapja-vita keretében nyilvánvalóvá vált, hogy a magányosság mint probléma felszámolásához külső segítség is kell, de a megoldás formáiról nem született olyan javaslat, amely mentes lett volna a visszásságtól (Fekete 1974). A magyarországi viszonylatban egyedülállónak számító Négy

¹⁰ Szilágyi Vilmos: Az ismerkedéstől a házasságkötésig, mit kell tudni az ismerkedésről? *Nők Lapja*, 22. évf., 27. sz., 8–9. o. (1970).

¹¹ Interjú Szilágyi Vilmostal (2014).

¹² Interjú Szilágyi Vilmostal (2014).

¹³ Interjú Bakksay Hédivel és Sziklai-Eröss Katalinnal (2014).

Évszak Társkereső Szolgálat a volt dolgozók szerint annak köszönheti megalakulását, hogy az újságíróként dolgozó Szilágyi Rózsa elkötelezte magát az ügy mellett.

A kezdeti időszakban veszteségesen működött az iroda, a reform tehát anyagi szükséglet is volt, annak ellenére, hogy tagsági díjat már ekkor is kértek a regisztrálótól. Sziklai-Eröss Katalin és Bakksay Hédi hangsúlyozta, hogy valóban volt igény a szolgáltatásaikra. Mindketten 1978-ban csatlakoztak a Négy Évszakhoz, ahol ekkor már egy tudományos alapokon működő rendszerbe tanultak bele, amelyet Sziklai László Péter dolgozott ki, és a korábbi időszakokkal ellentétben nem használt fotókat a párok összehozásához. A megreformált rendszer sikerei ekkor már nemzetközi viszonylatban is számottevőek voltak. Az NSZK-ból és Svédországból is érkeztek a téma iránt érdeklődő kutatók, akiknek felkeltette az érdeklődését a módszer sikeressége.¹⁴

A társkeresés üzletszerűvé tételét, intézményesülését rengeteg kritika érte. A demográfusok arra hívták fel a figyelmet, hogy jóval több társkereső nő található a házassági piacon, ezért bármilyen ilyen jellegű intézmény kudarcra ítéltetett. Ez még a kisebbik problémának tűnt, hiszen felmerült az is, hogy etikus-e egy kiszolgáltatott embercsoporttól pénzt kérni a szolgáltatásokért (Lőcsei 2008). A bírálatok ellenére a Négy Évszak tovább működött: Sziklai-Eröss Katalin visszaemlékezése szerint egészen Szilágyi Rózsa haláláig.

6.4. Párkeresés és annak tudományos igényű kutatása

Hatással volt a párkeresésre az is, hogy a kultúráközvetítés módjai és a különböző csoportok kultúrafogyasztása megváltozott. A művelődési házak sajátos jelenségei voltak korszaknak, és az 1970-es évek végéig tartott a szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek bővülése. Ezután fokozatosan lassult az új lehetőségek elterjedése, de az emberek időfelhasználása is úgy alakult, hogy kevesebb időt tölthettek szórakozással (Valuch 2006). Az 1980-as évekre nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalom milyen kapcsolati zavarokkal küzd, a párkapcsolatokat azonban nem szívesen vizsgálták tudományos jelleggel. Általánosságban az emberi kapcsolatokról elmondható, hogy főleg a tolerancia, a szolidaritás, a másik ember tisztelete és az elfogadás területén voltak problémák (Valuch 2006). Ezek a problémák a magánytól és a párkereséstől sem különíthetők el, hatással vannak egymásra.

Ahhoz, hogy a párkeresők rétegét segítő megoldások szülessenek és társközvetítő iroda is létrejöhessen, szemléletmódbeli változásokra volt szükség az 1970-es évek elején. Ezek közé tartozott, hogy a vezető intézmények továbbra is közügynek tekintették a magánügyet, illetve a valláserkölcst eltűnésével együtt járó nyitottabb szemléletmód nagyobb visszhangot kapott a médiában (Lőcsei 2008).

7. „A magány nem magánügy” – A magány kulturális konstrukciója az államszocializmusban

A korabeli megjelenések alapján a magány szó definiálására teszek kísérletet. A magány ugyanolyan nehezen körülírható fogalom, mint a szerelem, jelentős mértékben függ az egyéni tapasztalásoktól, ezért inkább a kor felfogását próbálom felvázolni a témával kapcsolatban.

A jelenséget sokáig a szociálpszichológia kutatási területének tartották, megállapítva, hogy a modernizáció és az elmagányosodás összefüggésben áll egymással (Sziklai 1991). Annál is inkább, mivel a munkával töltött idő nemcsak a kulturális tevékenységek ritkulását jelentette, hanem a társas kapcsolatok elsorvadását is (Andorka 1996). A korszakból származó forrásokat vizsgálva egyértelműen kimutatható, vagy a magányos életmód és az egyedüllét valós félelemként jelenik meg az elbeszélésekben és a cikkekben egyaránt.

Itthon először az 1970-es években kezdtek el érdemben foglalkozni a jelenséggel. Lőcsei Pál szociológus, majd a Négy Évszak pszichológusai és Fekete Gyula egy Nők Lapja-vita keretében dolgozták fel a kérdést. Időközben a művelődési házak kudarcot vallottak a kiütkeresésben, és abban, hogy lehetőséget biztosítsanak az ismerkedésre, a kapcsolatépítésre,

¹⁴ Interjú Sziklai-Eröss Katalinnal.

például táncestekkel és különböző programok szervezésével, a Nők Lapjában megjelenő cikkek tanulsága szerint.¹⁵ Változatlanul igaz maradt, hogy a párkeresés hagyományos lehetőségei leszűkültek (Sziklai 1991: 101–103).

Sokan abban hittek, hogy a munkahelyeken szerveződő brigádok és klubok lehetőséget nyújtanak az ismerkedésre (Kertész 1972). Azok a társas események, amelyek új alternatívát jelenthettek volna, a korszakban élők megítélése szerint mind kudarcot vallottak.

A Négy Évszak Társközvetítő Szolgálat munkáját mint a magány jelenségére adott egyik lehetséges választ fentebb már bemutattam. Fontos megjegyezni: ahhoz, hogy egy ilyen félhivatalos intézmény ekkoriban létrejöhhessen, szükség volt arra, hogy érdekei találkozzanak valamilyen ponton a rendszer érdekeivel:

„A társtalanok egy részének e tudományok által bátorított kezdeményezése, hogy egyéni sorsproblémáik megoldásához intézményes segítséget kérjenek – találkozott a kormányzatnak azzal a meggyőződéssel, hogy a nők és az ifjúság egyenjogúsításának előmozdítása, a nemek közötti kommunikáció szabadságának szélesítése a szociális feszültségek csökkentését és a társadalom közérzet javulását eredményezheti – a hatalom stabilitásának különösebb kockázatát nélkül. Így jöhettek létre a tömegkommunikáció szervezeteiben azok a fórumok, amelyek helyet adtak a párkapcsolat hiányától szenvedők véleményének, kritikájának és javaslatainak ügyük intézményes felkarolására” (Lőcsei 1971: 1944).

A legmeghökkenőbb módon talán egy Nők Lapja-cikk írja le, miként tekintettek a korszakban a magányra. Eszerint „A magány nem magánügy” (Fekete 1977: 8–9). A határozott kijelentés később, szintén a Nők Lapja oldalain vált finomabbá, a tartós párkapcsolat keresése eszerint nem lehet magánügy, míg a szexuális kapcsolatok, a futó kalandok azok, mivel ez utóbbiak nem találkoznak a szocialista erkölccsel (Fekete 1977: 20–21).

Szintén a hetilapban jelent meg heteken keresztül egy vitasorozat, amelynek zárócikkében a szerzők összefoglalják a beérkezett levelek tanúságát. Ebben beismerik, hogy maguk sem számítottak arra, hogy ennyi embert érint a magány, a párkeresés kérdése, ezért azt tanácsolták, hogy minden lehetőséget ragadjanak meg az olvasók, ismerkedjenek, és a lányok is bátran kezdeményezzenek, ha ismerkedésről van szó, természetesen az „erkölcsösség” keretein belül.¹⁶

A Nők Lapja szintén kiemelte az időszak átmeneti jellegét. A gyorsan változó korszakban aktuálisnak nevezték a magány kérdését, és leírták, hogy a szocialista társadalom feladata megszüntetni azt; ugyanakkor a társkeresés direkt formái szerintük akadályokba ütköznek. Sokkal közvettebb formákra van szükség, mert az emberek nagy része még nincs hozzászokva ahhoz, hogy az élet egy ilyen intim területén direkt módon fejezze ki a vágyait (Fekete 1977).

A magánélet kérdéseit végigkísérő ellentmondások és a magánéleti kérdések formálásának igénye végigkísérték a korszakot. A normatív diskurzus és a megélt élet között gyakran nem volt átfedés. Ez derül ki a Nők Lapjában megjelent olvasói levelekből, amelyek mellett jól megfértek a rendszert pozitív, gondoskodó színben feltüntetni kívánó, tudományos igénnyel írt cikkek. Az olvasók véleménye gyakran olyan problémaként jelent meg, amelyre a rendszernek van megoldása. Az, hogy ebben a korszakban létrejöhetett egy társkereső szolgálat, amely az egykori munkatársak visszaemlékezései szerint sikeresen működött, jól szemlélteti a Kádár-korszak felemás megítélését.

¹⁵ Lásd például Bencsik Gábor: Ismerkedjünk! De hogyan? *Nők Lapja*, 31. évf., 46. sz., 8. o. (1979); Fekete Gyula: Magány, Vitazáró. *Nők Lapja*, 29. évf., 44. sz., 20–21. o. (1977); Kertész Magda: Társkeresők klubja. *Nők Lapja*, 28. évf., 7. sz., 25. o. (1967).

¹⁶ Szebelkó Erzsébet: Záró akkordok az „Így ne!” vitához. *Nők Lapja*, 24. évf., 5. sz., 8–9. o. (1972).

8. Következtetések

Írásom célja az volt, hogy az 1970-es és az 1980-as éveket a magánélettel kapcsolatos normatív diskurzus szempontjából vizsgálja. Kezdetben szerettem volna megtalálni annak forrásvidékét, ahova napjaink párkapcsolati problémái és ismerkedési szokásai visszavezethetők, valamint kerestem a szervezett párkeresési formák előképét is. Az elemzett dokumentumokból az derül ki, a változás lassan, lépésről lépésre zajlott le. A korszakban párhuzamosan kétféle értékrend élt együtt. A hagyományos párkapcsolattal és családmoddellal kapcsolatos elképzelések nem koptak ki teljesen, az emberek többsége többnyire az új értékek és a régiek között ingadozott, próbált mindkettőnek megfelelni. Ez különösen a Nők Lapja olvasói leveleiből válik világossá.

A Négy Évszak Párkereső Szolgálat munkamódszerének részleges feltárása az ott dolgozókkal készített interjúknak köszönhetően ugyancsak azt támasztja alá, hogy a változás folyamatosan ment végbe, az emberek akkor is alapvetően ugyanazokkal a magánéleti problémákkal küzdöttek, mint manapság. Ugyanakkor a Négy Évszak munkatársai többször is hangsúlyozták, hogy az említett időszakban nem volt különösebb eltérés a párkeresők motivációiban a maihoz képest: többnyire azért fordultak szakemberhez, mert komoly kapcsolatot kerestek, vagy éppen nem tudtak hol ismerkedni.

Irodalom

- Andorka Rudolf (1996): *Merre tart a magyar társadalom?* Lakitelek: Antológia Kiadó.
- Aszódi Imre & Brencsán János (1974): *A házasság ABC-je*. Budapest: Medicina Könyvkiadó.
- August Bebel (1957): *A nő és a szocializmus*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Bágyoni Attila (1974): *Szex, szerelem, család*. Budapest: Medicina Könyvkiadó.
- Cseh-Szombathy László (1978): *A változó család*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Csernák Jánosné (1991): Házasság és család: a demográfiai változások újabb irányvonalai és összefüggései. *Demográfia*. 34. évf., 1–2 sz., 87–112. o.
- Csiky Ottó (1965): *A modern házasság problémái*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Farkas Endre (1962): *A szocialista erkölcs*. Közlekedési és Szállítási dolgozók szakszervezetének kulturális, sport- és propaganda osztálya.
- Farkas Endre (1984): *A szocialista erkölcs elméleti kérdései*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Fekete Gyula (1974): *Éljünk magunknak?* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Göndör Éva (2013): *A gyermekgondozási támogatások az államszocializmus időszakában, különös tekintettel a gyermekgondozási, segélyre*, <http://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/4/g%C3%B6nd%C3%B6r.pdf> (utolsó letöltés: 2015. VII. 29.).
- Heller Ágnes (1970): A nemek közötti kapcsolatok jövőjéről. *Kortárs*, 14. évf., 2. sz., 301–309. o.
- Juhász Gábor & Tausz Katalin (2012): *Szociális jog*, http://tatk.elte.hu/file/SZOCIALIS_JOG.pdf (utolsó letöltés: 2015. XII. 6.).
- Kádár Judit (2002): „Otthonod az uradé.” Három 20. századi magyar képes hetilap nőképe. *Médiakutató*, tél, 78–94. o.
- Kertész Magda (1972): *A nő – három szereposztásban*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Lőcsei Pál (1971): A társtalanság problémái Budapesten. *Kortárs*, 15. évf., 12. sz., 1941–1951. o.
- Lőcsei Pál (2008): *Emberpár és család az államszocializmusban 1945–1985*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Lukács Tibor (1986): *Szerelem, házasság, család*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Murai András & Tóth Eszter Zsófia (2014): *Szex és szocializmus*. Budapest: Libri.
- Muzsik Andrásné & Székely Attila & Tóth Józsefné & Somlai József (1971): *Beszámoló a Négy Évszak Házastárskereső Szolgálat eddigi működéséről* (1968. november – 1971. szeptember). Budapest: KSH.
- Ráth-Végh István (1964): *Szerelem, házasság*. Budapest: Gondolat.

Szilágyi Vilmos (1971): A párválasztás és családalapítás problémái. In: *Család és házasság a mai magyar társadalomban*, 70–103. o. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Török József (1987): *Az ifjúsági klubmozgalom társadalomtörténete*, <http://www.hallgatoimozgalom.hu/posts/317-torok-jozsef-az-ifjusagi-klubmozgalom-tarsadalomtorteneti> (utolsó letöltés: 2015. XII. 6.).

Utasi Ágnes (2004): *Feláldozott kapcsolatok*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete.

Valuch Tibor (2006) *Hétköznapi élet Kádár János korában*. Budapest: Corvina.

Személyes interjúk

Bakksay Hédivel és Sziklai-Erőss Katalinnal, 2014. V. 12.

Szilágyi Vilmostal, 2014. IV. 13. és 2014. IX. 13.

Geda Zsófia kommunikációs és médiszakember. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem kommunikáció- és médiatudomány mesterképzésének abszolvált hallgatója, szakdolgozatát a párkeresés szociológiai hátteréről írta. Jelenleg egy társkereső iroda személyi tanácsadója, valamint socialmedia- és marketing-koordinátora. Érdeklődési területe a magány kulturális konstrukciója, valamint a párkeresés, a párkapcsolatok alakulásának szociológiai háttere.